

UTJECAJ OBRAZOVNE RAZINE I SPOLA NA KVALITETU PISANOG IZRAŽAVANJA UČENIKA

doc. dr. sc. Anela Nikčević-Milković

doc. dr. sc. Jasminka Brala-Mudrović

Sveučilište u Zadru
Odjel za nastavničke studije u Gospiću
Gospić, Hrvatska

Sažetak:

Cilj istraživanja bio je provjeriti kvalitetu pisanog stvaralaštva učenika na trima obrazovnim razinama: a) u razrednoj nastavi, b) u predmetnoj nastavi i c) u srednjoj školi i prema spolu. U istraživanju su korišteni upitnici: Upitnik pisanja i čitanja (Nikčević-Milković, 2010), Upitnik ponašanja čitanja i pisanja (Nikčević-Milković, Jerković i Brala-Mudrović, 2016, u objavi), Sociodemografski upitnik, a primijenjeni su sljedeći kriteriji ocjenjivanja pisanih radova: ostvarenost teme, kompozicija sastavka, originalnost, povezanost rečenica (tekst), bogatstvo rječnika i stila, gramatička i pravopisna točnost, čitljivost i urednost, razvidna struktura teksta. Pisano izražavanje predmet je ovog istraživanja jer je ono važno za razvoj kritičkog mišljenja učenika, dubokog kognitivnog procesiranja informacija, suradničkog učenja te je ovladanost ovom djelatnošću najjači pokazatelj ovladanosti jezikom u cjelini. Ono je i generička sposobnost učenika o kojoj ovisi njegovo cjelokupno akademsko postignuće. Rezultati istraživanja pokazuju da učenici razredne nastave imaju najveće sklonosti i interese za čitanje i pisanje, najviše traže pomoć, ali su i najsavjesniji u ovim jezičnim djelatnostima. Pišu po „šabloni“, pri čemu im pomažu učitelji, ujednačenim stilom i kompozicijom te se isključivo pridržavaju konkretnih materijala. Učenici predmetne nastave također pišu po planu, međutim, opširnije i bogatijim rječnikom, rečenice su im spretnije, točnije oblikovane, s više detalja. Učenici srednje škole potpuno su samostalni u pisanju, kompozicija sastavaka im je razrađenija, uočljiv je kritički stav, a stupanj je usvojenosti pravopisnih i gramatičkih pravila visok. Učenici predmetne nastave i srednje škole više se koriste suvremenim medijima za čitanje i pisanje. Djevojčice/djevojke pokazuju bolje rezultate u čitanju i pisanju na svim obrazovnim razinama. Na srednjoškolskoj razini mladići su se približili kvalitetom napisanih sastavaka djevojkama. Istraživanje dokazuje da se u vertikalni osnovnoškolskog i srednjoškolskog hrvatskog obrazovnog sustava ostvaruje sve veća razina pismenosti učenika, koja je posljedica i prirodnoga razvoja kognitivnog mišljenja i sve većih obrazovnih zahtjeva.

Ključne riječi: jezično izražavanje, kvaliteta pisanog stvaralaštva, obrazovne razine, spol, suvremeni mediji, obrazovanje za pismenost

Uvod

Čitanje i pisanje dvije su temeljne psihološke i kulturološke jezične djelatnosti i dvije generičke sposobnosti o kojima ovisi ukupan akademski uspjeh učenika. Čitanje se definira kao proces koji se sastoji u shvaćanju smisla napisanih riječi i na neki način uspostavlja veze između napisanog i usmenog govora (Kobola, 1977). Čitanje je i najstariji oblik čovjekove kulturne djelatnosti, a onaj *tko zna čitati, može i zna učiti* (Rosandić, 2005, str. 175). Među osam ključnih kompetencija za cjeloživotno učenje komunikacija na materinskom jeziku zauzima posebno mjesto jer o razumijevanju pročitano i jezičnom izražavanju ovisi uspjeh u gotovo svim obrazovnim područjima (EU, 2006). Cupar (2016) navodi da su čitanje i pisanje općenito napokon došli na vidljivo mjesto prioriteta u Europi, obrazlažući njihovu važnost u europskoj perspektivi. Početkom 90-ih godina 20. stoljeća u Europi se počelo intenzivno razmišljati o važnosti istraživanja i poticanja vještina čitanja i pisanja. Naglašena je važnost osiguravanja uvjeta da građani Europe steknu učinkovite vještine čitanja i pisanja od najranije dobi (Carneiro i Gordon, 2013). Velika važnost počinje se pridavati problemima (ne)pismenosti jer se to izravno odražava na

socioekonomsko stanje pojedinca i društva općenito. Europa je počela s intenzivnim podizanjem svijesti o važnosti razvoja pismenosti u svim segmentima i slojevima društva (EU HGLG report, 2012). Čak se promijenila i terminologija te je došlo do širenja pojmova čitanja i pisanja na općenitiji i obuhvatniji pojam *pismenosti*. S obzirom na to da je pismenost kompleksan proces, znanstveno mu se pristupa interdisciplinarno – sa stajališta psihologije, lingvistike, pedagogije, teorije književnosti, kulture itd. Kordigel (1991) ističe da se u novije doba mora razlikovati više vrsta čitanja pa on razlikuje četiri vrste: 1. *informacijsko* ili *informativno čitanje* (najčešće iz tiskane riječi razabiremo neku informaciju), 2. *evazivno čitanje* (odmak od stvarnosti i doživljaj onoga za čime čeznemo u mašti), 3. *kognitivno čitanje* (njime nastojimo spoznati svijet i njegove zakonitosti, a spoznaje urediti na smislen i logičan način), 4. *literarno čitanje* (pomoću njega tražimo smisao života i prelazimo granice svoje realnosti). Pisanje, kao jedna od četiriju jezičnih djelatnosti (slušanje, govorenje, čitanje i pisanje), definira se kao složena produktivna djelatnost koja se mora učiti, a nemoguće ju je promatrati bez čitanja. Pisanje se sastoji od dviju sastavnica: a) grafomotoričke i b) stvaralačke, a *stvaralačko pisanje* jedna je od najkompleksnijih i kognitivno najzahtjevnijih ljudskih djelatnosti (Kellogg, 1994). Pisanje je obrnut proces od čitanja i od čitanja je složenije (Čudina-Obradović, 2000, str. 25). Izravno je povezan s razvojem mišljenja i čitalačkim sposobnostima pojedinca (Nikčević-Milković, 2016). Krajnja svrha pisanja jest ostvarivanje što više razine pismenosti, koja objedinjuje vještinu i tehniku pisanja, ali i samostalno stvaralačko pisanje (Pavličević-Franić, 2005). Kordigel (2008, str. 8; 1991) pravi razliku između „tradicionalne“ i „nove, suvremene pismenosti 21. stoljeća“ koju još naziva „raznopismenost“ (od engl. *multiliteracy*), a koja, osim čitateljske, uključuje još i računalnu, medijsku, informacijsku, financijsku, zdravstvenu, vizualnu pismenost, društvene i etičke vrijednosti, interkulturalni dijalog, aktivno civilno društvo i mnoge druge pismenosti. Pisano se stvaralaštvo kod učenika počinje razvijati u razrednoj nastavi, a naročito se razvija u predmetnoj nastavi i u srednjoj školi zbog intenzivna razvoja logičko-apstraktnog mišljenja adolescenata. Čitanje lektirnih djela i pisano stvaralaštvo na temelju tog čitanja izravan je odraz stupnja i kvalitete učeničkog čitanja i pisanja. Prema K. Visinko (2010) pronađena je razlika u uspješnosti čitanja i pisanja učenika s obzirom na količinu čitanja, između ostalog i lektirnih djela, tijekom obrazovanja. Brojni metodičari s područja hrvatskoga jezika slažu se da je baš lektira, koja je zastupljena od prvog razreda osnovne škole, jako važna komponenta koja djecu potiče na opažanje, razmišljanje i prikupljanje građe za stvaranje samostalnih uradaka u kojima se djeca ostvaruju (Rosandić, 1969). Iako su važni psihološki procesi uključeni u poticanje čitanja i pisanja, razvoj *motivacije* i *interesa* za čitanje i pisanje, prema istraživanjima i teorijskim spoznajama na prijelazu zadnjih dvaju stoljeća, intrinzična motivacija i interes za čitanje i pisanje opadaju tijekom godina školovanja i odrasle dobi (Harter, 1990; Eccles, 1993; Wigfield, 1994; Rosandić, 2007; Rijavec i Miljković, 2001). Sabolović-Krajina (1993) ističe da interes za čitanje opada nakon što pojedinci napuštaju školu zbog promjene načina života, ali, nažalost, i zbog nedovoljno razvijenih *navika čitanja* tijekom školovanja. Ove činjenice potaknule su nas na istraživanje *motivacije za čitanje i pisanje* kod učenika razredne i predmetne nastave i srednje škole. Psiholozi s područja psihologije čitanja sustavno ističu važnost čitanja djela koja su djeci i mladima razvojno i tematski bliska i zanimljiva, kako bi se motivacija za čitanjem stvorila i što duže zadržala te kako bi povećao broj tzv. *strastvenih čitatelja*. U istraživanju su nas zanimala i spolne razlike jer istraživanja sustavno pokazuju da djevojčice i djevojke imaju veću motivaciju za čitanje i pisanje (Hyde i sur., 1990; Pajares, Miller i Johnson, 1999; Pajares i Valiante, 2001; 2002; Meece, Bower Glienke i Burg, 2006), kao i bolja postignuća u čitanju i pisanju (Knudson, 1995; Warden, 2000; Pajares, Britner i Valiante, 2000; Reddington, 2001; Pajares i Valiante, 2002; Zergollern-Miletić, 2007; Nikčević-Milković, 2012), iako recentna istraživanja pokazuju da se spolne razlike u percepcijama vlastitih kompetencija i vrednovanje nekog akademskog predmeta/područja smanjuju ili čak nestaju nakon više godina školovanja (Burić, 2010). Rezultati međunarodne studije PIRLS koja uspoređuje čitateljska postignuća desetogodišnjaka u četrdeset zemalja svijeta, također pokazuju znatno bolje rezultate u čitanju kod djevojčica u svim ispitanim zemljama (Mullis i sur., 2012). Istraživanja PISA-e i PIRLS-a također

pokazuju da hrvatski učenici dobro stoje na nižim razinama razumijevanja pročitano­g teksta, ali rezultati su im na višim razinama tzv. *čitateljske pismenosti* ispodprosječni. Vrlo aktualna, recentna znanstveno-stručna rasprava vodi se oko pitanja prednosti i nedostataka klasičnog čitanja i pisanja u odnosu na ono putem suvremenih medija, najčešće digitalnog oblika. To nas je potaknulo da istražimo i korištenje digitalnim medijima prilikom čitanja i pisanja kod učenika razredne i predmetne nastave te srednje škole. Recentna znanstvena literatura pokazuje da, iako je mlađim generacijama vrlo privlačno čitati i pisati pomoću suvremenih medija, centri u mozgu zaduženi za klasičan i digitalan način čitanja i pisanja nisu identični. Čitanje i pisanje putem suvremenih medija dovodi do poteškoća u koncentraciji, učenju i pamćenju kod djece (Mangen i Velay, 2010). Nove tehnologije ne mijenjaju samo ponašanje današnje djece već i neurološku funkciju mozga (Prensky, 2005). Karakteristika je novih generacija, prema njegovu mišljenju, učenje putem zabave i istovremeno rješavanje nekoliko zadataka (engl. *multitasking*). Kad dijete/učenik/recipient uči pisati grafomotorički odnosno klasično, pokreti rukom uključeni su u pamćenje slova, odnosno učenje pisanja rukom olakšava pamćenje grafičkih oblika. Mozgovne snimke (fMRI) pokazuju da pisanje rukom i po tastaturi nemaju osnovu u istim mozgovnim područjima. Pisanje rukom zauzima veću površinu mozga, pokreće nekoliko mozgovnih regija istodobno (frontalnu i temporalnu regiju). Iako je pisanje rukom sporiji proces, ono ima bolje učinke na učenje, pamćenje i koncentraciju u procesima pisanja. Pisanje tipkanjem po tastaturi ima dva odvojena procesa: prvi je usmjeren na tipkanje po tastaturi, a drugi na izvedbu koja se očituje na monitoru. Koncentracija se, prema tome, usmjerava na dva područja istovremeno. Kod pisanja rukom koncentracija je usmjerena na jedno područje – na ruku koja piše. Ova istraživanja s područja neuroznanosti, biološke psihologije i evolucijske biologije pokazuju da naše korištenje ruke za hotimičnu ili usmjerenu vještinu pisanja ima konstitutivnu ulogu u učenju i kognitivnom razvoju, odnosno da je ono važan građevni blok u jezičnom razvoju djece. Radikalne promjene čitanja i pisanja došle su s pojavom i sve prodornijom uporabom digitalne tehnologije. Postalo je sve popularnije izvore znanja prenositi u digitalne oblike i čitati ih bilo gdje jednostavnim klikom na tastaturi. Time je postignuto da velika količina informacija i znanja bude dostupna većini pojedinaca, bez obzira na to gdje se oni nalazili. Međutim, haptičko ili taktilno čitanje i pisanje vrlo je važan građevni blok jezičnog i kognitivnog razvoja čovjeka, ali još uvijek nedovoljno istraženo područje koje zahtijeva intenziviranje istraživanja naročito s progresivnim ovladavanjem suvremenim tehnologijama svugdje oko nas, ne samo u svijetu odraslih već i u svijetu djece, spuštajući njihovu dob na sve niže godine (Mangen i Velay, 2010). Prema rezultatima istraživanja provedenog u Velikoj Britaniji (*Information Behaviour of the Researcher of the Future*, 2008), *Google generacija*, unatoč tehnološkim i informacijskim predispozicijama, nije unaprijedila informacijsku pismenost kao ni prepoznavanje informacijskih potreba (Milički i Sudarević, 2016). Grosman (2010) problematizira poučavanje i primjenu dosadašnje metodologije u radu s „klasičnim“ tekstovima na elektronički oblikovane tekstove, odnos čitatelja i novoga elektronički oblikovanog teksta, koriste li se iste strategije te jesu li sposobnosti koje čitatelj klasičnih tekstova posjeduje dostatne za nove oblike tekstova.

Jezično izražavanje pojavljuje se kao samostalno nastavno područje u nastavnom predmetu Hrvatski jezik (Rosandić, 2002). Nastavni programi hrvatskog jezika za osnovnu školu i srednje škole uz sadržaje hrvatskog jezika sadrže i književnost koja se bavi razumijevanjem stila, interpretacijama tekstova i književnom lekturom, medijsku kulturu koja se odnosi na film, radio, televiziju, kazalište, strip, tisk i računalnu tehnologiju. Povezanost između triju navedenih područja iščitava se u četvrtom, a to je područje jezičnoga izražavanja. Jezično izražavanje bavi se govornom i pisanom uporabom hrvatskog jezika. Na prvome mjestu nalazi se stjecanje jezične komunikacijske kompetencije pa u nastavi hrvatskog jezika prevladava *komunikacijski pristup*. Komunikacijskim pristupom potiču se učenikove jezične djelatnosti: slušanje, čitanje, govorenje i pisanje. Nakon komunikacijskoga pristupa slijedi *kulturološki* koji podrazumijeva razumijevanje duhovnih i materijalnih vrijednosti života, a neizostavan je i *kognitivan pristup* jer se njime učenici usmjeravaju na misaone djelatnosti pa će tako učenik u nastavi jezičnog izražavanja biti u mogućnosti govoriti, zapažati i donositi neke zaključke, odnosno opisati, prepričati, ispričati,

izvijestiti i raspraviti o nekom događaju, pojavi ili osobi. Već se od prvog razreda počinje obogaćivati emocionalni svijet učenika, razvijati sposobnost mišljenja te vještina iznošenja vlastitih misli i osjećaja (Visinko, 2010). U razrednoj nastavi težište nastave hrvatskog jezika treba biti na jezičnome izražavanju, osobito na stjecanju osnovne jezične pismenosti – svladavanju čitanja i pisanja. Stoga bi tijekom poučavanja hrvatskog jezika najviše vremena trebalo posvetiti području jezičnog izražavanja (Bekić-Vejzović i Derviš, 2001), govorenog i pisanog. Pisanje u osnovnoj školi podrazumijeva učenikov ulazak u novi svijet jezične djelatnosti, a pri tom ulasku oslanja se na svoje dotadašnje jezično iskustvo koje je često različito. Učitelji sudjeluju na putu od učenikove govorene do pisane riječi. Proces pisanja za djecu je vrlo težak jer u pisanju valja sve iskazati precizno i jasno, budući da sugovornik nije prisutan kao kod govorenja, odnosno razgovora (Visinko, 2010). Teškoće pisanog izražavanja ne nalaze se u «pravopisu» već u svođenju svega na same riječi, jer što se u govoru čini jasnim i izražajnim sredstvima, prilikom pisanja treba pravilno prekodirati u same riječi (Škarić, 2000). Dječje pisano stvaralaštvo može se definirati kao jezična djelatnost koja se očituje kao stvaralačka, a tvorac joj je dijete, odnosno učenici osnovnih škola. Ono se očituje kao djelatnost u kojoj osoba oblikuje neku poruku na svojstven način. U literaturi se upotrebljavaju nazivi poput: *dječje književno stvaralaštvo*, *dječje jezično stvaralaštvo* i *dječje pisano stvaralaštvo*. Ovaj način izražavanja dobro je ograničen, a to znači da dijete upotrebljava onu tehniku i izražava se na onaj način koji odgovara ovladanosti materinskim jezikom. Tematska područja u nastavi pisanoga stvaralaštva vrlo su raznolika i može se reći da ne postoji «pravilo» o čemu bi se moralo pisati, već je to volja učitelja i/ili učenika. Djeca rado govore i pišu o onome što vole i što ih zanima. Osobni doživljaji i dječja iskustva najkvalitetniji su materijal za građu nekog pisanog uratka, a djecu treba poticati da te doživljaje izražavaju spontano i jednostavno. Kako se dijete razvija, ono sve više usvaja jezičnu djelatnost, obogaćuje svoj rječnik, a sa samim psihičkim razvojem raste i djetetova sposobnost za tvorbu nekih složenijih struktura kao što je lektirni sastavak koji se proučavao ovim istraživanjem.

Sastavak je završni proces stvaralačkog pisanja, a objedinjuje zanatsku i stvaralačku razinu pisanja. Svaki sastavak odnosi se na komunikaciju jezične prakse na razini teksta, s funkcionalnim obilježjima. Sastavak ima važnu ulogu u ostvarivanju odgojnih i funkcionalnih zadataka jer se u njima odražava unutarnji svijet učenika pa se po sastavcima može pratiti i razvoj pojedinca. Svaki sastavak samostalan je i kreativan rad pojedinca, a obuhvaća misli, doživljaje i osjećaje učenika. Uvid u sastavak može omogućiti prosudbu o učenikovu stvarnom znanju i umijeću i o korištenju jezičnih sredstava (Gudelj-Velaga, 1990).

CILJ, PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Polazeći od činjenice da se pismenost učenika razvija njegovim kognitivnim razvojem od konkretnog mišljenja (predškolski period i rana školska dob), preko logičkog mišljenja (tijekom razredne nastave) pa sve do najrazvijenijeg logičko-apstraktnog mišljenja (od početka predmetne nastave, točnije puberteta, do kraja srednje škole, nastavljaajući se razvijati i dalje do odrasle dobi), ali i sve većim zahtjevima tijekom vertikale obrazovanja, *cilj istraživanja* bio je ispitati kvalitetu pisanog stvaralaštva učenika razredne nastave u usporedbi s onom učenika predmetne nastave i učenika srednje škole. Pisano izražavanje predmet je ovog istraživanja jer je ono važno za razvoj kritičkog mišljenja učenika, dubokog kognitivnog procesiranja informacija, suradničkog učenja te je ovladanost ovom jezičnom djelatnošću najjači pokazatelj ovladanosti jezikom u cjelini. Ono je i generička sposobnost učenika o kojoj ovisi njegovo cjelokupno akademsko postignuće. Istraživanjem se nastojala potvrditi sve veća razina pismenosti učenika u vertikali hrvatskog obrazovnog sustava, ali i eventualno utvrditi zašto su ovi učenici slabiji u rezultatima čitalačke pismenosti na višim obrazovnim razinama.

Istraživanje se sastojalo od dvaju dijelova: kvantitativnog i kvalitativnog. U kvantitativnom dijelu istraživanja problem istraživanja bio je ispitati koliko stavovi i iskustva učenika u

čitanju i pisanju kao motivacijskim procesima pridonose ponašanju učenika pri čitanju i pisanju na različitim obrazovnim razinama: 1. učenika razredne nastave, 2. učenika predmetne nastave i 3. učenika srednje škole. Zanimalo nas je i kakve su razlike u ponašanju učenika u čitanju i pisanju po spolu. Hipoteza 1: očekuje se da će ponašanje pri čitanju i pisanju biti uspješnije kod učenika više obrazovne razine i ženskog spola. U kvalitativnom dijelu istraživanja problem istraživanja bio je ispitati koliko čitanje lektirnih djela utječe na kvalitetu pisanja lektirnih sastavaka, uzevši u obzir dostupnost lektirnih sadržaja u različitim medijima (TV, internet). Proučavajući lektirne sastavke učenika, zanimalo nas je: a) koliko su učenici samostalni u pisanju sastavaka b) utječe li pročitanoš/nepročitanoš lektirnog djela na kvalitetu lektirnih sastavaka c) koje se pogreške u pisanju lektirnih sastavaka najčešće javljaju i d) postoje li razlike u opširnosti napisanih lektirnih sastavaka s obzirom na dob učenika. Hipoteza 2: očekuje se da će pisano stvaralaštvo učenika razredne nastave biti oskudnije u odnosu na ono učenika predmetne nastave i srednje škole, a možda zbog toga i niže kvalitete te da će se kod učenika razredne nastave u većoj mjeri javljati pogreške u pisanju.

METODA

SUDIONICI

U kvantitativnom dijelu istraživanja sudjelovalo je 307 učenika iz triju osnovnih škola: *Osnovne škole dr. Jure Turića* iz Gospića, *Osnovne škole Ivana Duknovića* iz Marine i *Ostroga* iz Kaštel Lukšića i jedne srednje škole: *Opće gimnazije Gospić*. Sudionici istraživanja bili su učenici četvrtih razreda osnovne škole $N = 95$ (31 %), učenici osmih razreda osnovne škole (41 %) i učenici drugih i trećih razreda srednje škole $N = 87$ (28 %). U istraživanju je sudjelovalo 137 dječaka i mladića (45 %) te 170 djevojčica i djevojaka (55 %).

U kvalitativnom dijelu istraživanja sudjelovalo je 205 učenika: 104 djevojčice i djevojke (50,73 %) i 101 dječak i mladić (49,27 %) iz *Osnovne škole dr. Jure Turića* iz Gospića i *Opće gimnazije Gospić*. Sudionici istraživanja bili su učenici 4. razreda ($N = 69$; $M = 9,8$, $SD = 1,72$) i 8. razreda ($N = 67$; $M = 13,9$, $SD = 1,4$) osnovne škole te učenici 2. razreda ($N = 31$; $M = 16,1$, $SD = 0,86$) i 3. razreda ($N = 38$; $M = 17,22$, $SD = 1,02$) srednje škole.

MJERNI INSTRUMENTI

U kvantitativnom dijelu istraživanja korištena su tri upitnika:

- 1) *Upitnik pisanja i čitanja* autorice Nikčević-Milković (2010) koji ispituje: a) stavove prema pisanju i iskustvo s pisanjem b) stavove prema čitanju i iskustvo s čitanjem i c) stavove o korisnosti pojedinih strategija čitanja i pisanja. Upitnik ima 35 čestica. Na pitanja iz upitnika odgovara se na način da sudionik istraživanja nakon svake pročitane tvrdnje na Likertovoj skali od 5 stupnjeva (1 – uopće se ne odnosi, 5 – u potpunosti se odnosi) označi koliko se pojedina tvrdnja odnosi na njega. Upitnik ima tri faktora ili supskale: 1. stavovi i iskustvo s pisanjem 2. stavovi i iskustvo s čitanjem i 3. stavovi o korisnosti pojedinih strategija. Ova tri faktora zajednički objašnjavaju 48,65 % varijance. Pouzdanosti tipa unutarnje konzistencije za svaku supskalu visoki su: za 1. supskalu Cronbah alpha iznosi 0,90, za 2. supskalu 0,92, a za 3. supskalu 0,85.
- 2) *Upitnik ponašanja čitanja i pisanja* (Nikčević-Milković, Jerković i Brala-Mudrović, 2016, u objavi) ima 42 čestice, a od toga je 12 usmjereno na čitanje i pisanje lektire kako bi učenicima bilo lakše uživjeti se u vlastito iskustvo čitanja i pisanja. Faktorskom analizom metodom Guttman-Kaiserovim kriterijem ekstrakcije faktora (*s eigen* vrijednosti većom od 1), uz Varimax rotaciju, dobivena su četiri faktora koji su nazvani: 1. sklonost i interes za čitanje i pisanje (uključujući i korištenje strategija čitanja i pisanja); 2. vanjski poticaj i pomoć učenicima

u čitanju i pisanju (od strane nastavnika, roditelja, knjižničara); 3. korištenje digitalnih medija u čitanju i pisanju i 4. savjesnost u čitanju i pisanju. Pouzdanost je svih skala zadovoljavajuća: Cronbah alpha za 1. skalu je 0,90, za 2. skalu 0,79, za 3. skalu 0,65 i za 4. skalu 0,73. Sva četiri faktora zajedno objašnjavaju 45,72 % varijance.

- 3) *Sociodemografski upitnik*, konstruiran za potrebe ovog istraživanja, sadržavao je šest pitanja: 1. spol učenika 2. razred učenika 4. opći uspjeh (na kraju prošlog razreda) 5. završna ocjena iz školskog predmeta Hrvatski jezik kao materinskog jezika ili osnovnog jezikoslovnog predmeta (na kraju prošle školske godine) 6. posjedovanje tableta, računala ili interneta kod kuće 6. dnevno provođenje vremena na računalu, internetu: a) manje od pola sata, b) pola sata, c) do 1 sat, d) do 2 sata, e) više od 2 sata.

POSTUPAK

Kvantitativni dio istraživanja proveden je skupno tijekom redovite nastave, a primjena upitnika trajala je oko 20 minuta. Sudionicima istraživanja pročitana je uputa sa svakog upitnika te je primjena upitnika rotirana u svakom razredu. U četvrtim razredima osnovne škole učenicima je pomagano oko odgovaranja na tvrdnje, a učenici viših razreda upitnike su popunjavali samostalno. Primjena upitnika bila je u skladu s Etičkim kodeksom istraživanja na djeci (Ajduković i Kolesarić, 2003).

U kvalitativnom dijelu istraživanja, u suradnji s učiteljima razredne nastave i profesorima hrvatskog jezika u predmetnoj nastavi i srednjoj školi, skupljene su bilježnice u kojima učenici vode bilješke o pročitanim lektirnim djelima koje su dalje bile kvalitativno analizirane. Sažetci su fotografirani kako bi se mogli transkribirati (točnije prepisati), a potom dalje analizirati i interpretirati. U analizi i interpretaciji koristile su se dvije metode: a) metoda analize i b) metoda deskripcije.

Kriteriji primijenjeni u ocjenjivanju pisanih radova jesu: ostvarenost teme, kompozicija sastavka, originalnost, povezanost rečenica (tekst), bogatstvo rječnika i stila, gramatička i pravopisna točnost, čitljivost i urednost, razvidna struktura teksta (prema Rosandić, 2005; Visinko, 2010; Grubišić Belina i Listeš, 2016).

Tablica 1. Kriteriji ocjenjivanja pisanih radova na trima obrazovnim razinama učenja nastavnog predmeta Hrvatski jezik: u razrednoj nastavi, predmetnoj nastavi i srednjoj školi

Kriteriji	
Pisano izražavanje	Uporaba hrvatskog jezika
- ostvarenost teme	- bogatstvo rječnika i stila
- kompozicija sastava	- gramatička točnost
- originalnost	- pravopisna točnost
- povezanost rečenica (tekst)	

Izvori: Rosandić, D. (2005). *Metodika književnog odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.

Visinko, K. (2010). *Jezično izražavanje u nastavi hrvatskog jezika, pisanje*. Zagreb: Školska knjiga. Grubišić Belina, L. i Listeš, S. (2016). *Kompetencijski pristup nastavi Hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.

REZULTATI I DISKUSIJA

REZULTATI KVANTITATIVNOG DIJELA ISTRAŽIVANJA

Tablica 2. Aritmetičke sredine, glavni i interakcijski efekti dvosmjernih analiza varijanci (spol x dob) za iskustva s pisanjem, iskustva s čitanjem te stavove o korisnosti strategija čitanja i pisanja

		Kriteriji								
		Spol		Dob			ANOVA			
Prediktori		M	Ž	(1) 4. razredi	(2) 8. razredi	(3) srednja škola	Spol $F_{(1,30)}$	Dob $F_{(2,30)}$	Rod x dob $F_{(2,301)}$	
	1.	SKLONOSTI I INTERESI ZA ČIT. I PIS.	3,29	3,59	4,25 ₂₃	3,14 ₁	2,92 ₁	5,81*	47,12*	1,19
	2.	POMOĆ I POTICAJ DRUGIH	2,41	2,23	2,54 ₃	2,47 ₃	1,96 ₁₂	1,42	4,8*	1,69
	3.	KORIŠTENJE DIGITALNIH MEDIJA	1,55	1,57	1,27 ₂₃	1,79 ₁	1,63 ₁	0,04	18,76*	0,77
	4.	SAVJESNOST U ČIT. I PIS.	3,75	3,97	4,30 ₃	4,05 ₃	3,23 ₁₂	2,67	18,72*	1,47

$p > 0,01$

Iz Tablice 2. vidi se da su *sklonosti i interesi prema čitanju i pisanju* statistički značajno veći ($F = 47,12$; $p < 0,01$) kod učenika razredne nastave ($M = 4,25$) u odnosu na učenike predmetne nastave ($M=3,14$) i srednje škole ($M = 2,92$), što se i očekivalo jer su učenici razredne nastave najmotiviraniji za školu pa tako i za jezične djelatnosti čitanja i pisanja. *Pomoć i poticaj drugih* također je statistički značajno veći ($F = 4,8$; $p < 0,01$) kod učenika razredne nastave ($M = 2,54$) u odnosu na učenike predmetne nastave ($2,47$) i učenike srednje škole ($1,96$), što je također bilo očekivano jer učenici u nižim razredima osnovne škole češće traže pomoć svojih učitelja/ica i oni im tu pomoć češće pružaju jer su oni još uvijek nesamostalni i nesigurni. Traženje pomoći i poticaja od strane drugih prilikom čitanja i pisanja *eksternalna je ili okolinska strategija čitanja* kojoj pribjegavaju učenici koji nedovoljno uspješno koriste ili još nisu usvojili *internalne (adaptivnije) strategije čitanja i pisanja* koje dovode do najviših postignuća u čitanju i pisanju (Nikčević-Milković, 2012). *Korištenje digitalnih medija u svrhu čitanja i pisanja* statistički značajno više ($F = 18,76$; $p < 0,01$) koriste učenici predmetne nastave ($M = 1,79$) i srednje škole ($M = 1,63$) u odnosu na učenike razredne nastave ($1,27$), što je očekivano, jer se stariji učenici više koriste suvremenim digitalnim medijima i informatički su općenito pismeniji pa tako i u svrhu čitanja i pisanja (Slonje i Smith, 2008).

Savjesnost u djelatnostima čitanja i pisanja statistički je značajno najviša ($F = 18,72$; $p < 0,01$) kod učenika razredne nastave ($M = 4,30$), puno je viša u odnosu na učenike predmetne nastave ($M = 4,05$) te učenike srednje škole ($M = 3,23$). Učenici razredne nastave više vole čitati, lektira im je zanimljivija, radije pišu što se i u ovom istraživanju pokazalo u većem rezultatu savjesnosti prema čitanju i pisanju. I druga istraživanja (Rijavec i Miljković, 2001) pokazuju da savjesnost i postignuća u područjima čitanja i pisanja slabe s porastom dobi učenika, naročito u ranoj adolescenciji, odnosno pubertetu. Razlog tome svakako su turbulentne psihofizičke promjene koje zahvaćaju djecu u periodu puberteta koje ih iz perspektive *školskih interesa i akademskog samopoimanja* preusmjeravaju na *mladenačke interese* (u područjima glazbe, sporta, filma i sl.), formiranje vlastitog identiteta, kao i *socijalno samopoimanje* u smislu prihvaćenosti u vršnjačkim skupinama. I Rosandić (2007) je u svojim istraživanjima potvrdio pad motivacije za čitanje i pisanje ulaskom učenika u razvojni period puberteta. Rezultati međunarodnog istraživanja *razvoja čitateljske pismenosti* (PIRLS, 2011) pokazuju da više od polovine

hrvatskih učenika ne voli čitati i ne čita izvan zadanog gradiva, naročito s porastom dobi te je taj negativni trend današnjice uočljiv u odnosu na ranija istraživanja. Ono što je također u ovom sveobuhvatnom istraživanju uočljivo jest da naši učenici imaju visoke rezultate u postizanju *kriterija čitateljske vještine*, a kategorije su im *razumijevanja pročitanog*, kao najviših kategorija čitateljskih sposobnosti, nažalost, isuviše deficijentne (Mullis, Martin, Foy i Drucker, 2012).

Utjecaj spola statistički je značajan za *sklonost i interese prema čitanju i pisanju* koji su veći kod djevojčica/djevojaka u odnosu na dječake/mladiće ($F = 5,81$; $p < 0,01$), što je u skladu sa spoznajama iz literature. Naime, istraživanja sustavno pokazuju više rezultate i u motivaciji (Hyde i sur., 1990; Pajares, Miller i Johnson, 1999; Pajares i Valiante, 2001; 2002; Meece, Glienke i Burg, 2006) i u postignućima čitanja i pisanja ženskog spola u odnosu na muški (Knudson, 1995; Warden, 2000; Pajares, Britner i Valiante, 2000; Reddington, 2001; Pajares i Valiante, 2002; Zergollern-Miletić, 2007; Nikčević-Milković, 2012). Objašnjenja ovih spolnih razlika idu u smjeru: a) *bioloških razlika* (verbalna je inteligencija razvijenija kod ženskog spola), b) *psiholoških razlika* (interesi i očekivanja u djelatnostima čitanja i pisanja veći su kod ženskog spola), c) *socioloških razlika* (modeli učitelja i nastavnika češće su ženskog spola pa se s njima djevojčice i djevojke lakše identificiraju, prema Babarović, Burušić i Šakić, 2009, a i okolina često djevojčice i djevojke stimulira na čitanje i pisanje). Međutim, recentna istraživanja pokazuju da se spolne razlike u percepcijama vlastitih kompetencija i vrednovanje nekog akademskog predmeta/područja smanjuje ili čak nestaje nakon više godina školovanja (Burić, 2010).

REZULTATI KVALITATIVNOG DIJELA ISTRAŽIVANJA

ANALIZA I INTERPRETACIJA LEKTIRNIH SASTAVAKA UČENIKA RAZREDNE NASTAVE

Analiza lektirnih sastavaka učenika razredne nastave (četvrti razredi osnovne škole) pokazala je da učenici lektiru sastavljaju po određenom planu koji su im unaprijed postavili učitelji. S obzirom na dob, učenici razredne nastave češće traže pomoć od učitelja i od roditelja jer su još uvijek nesamostalni. Od 69 analiziranih sastavljenih lektirnih djela, svi su započinjali navođenjem naslova djela i autora, navođenjem glavnih i sporednih likova te pisanjem kratkog sadržaja. Događaji o kojima se radi u lektirnim djelima prikazani su jedan za drugim, odnosno kronološkim redoslijedom. Detaljnijom analizom utvrđeno je da su svi sadržaji napisani u nekoliko kratkih rečenica, odnosno da je stvaralački dio primjeren njihovoj dobi. Rečenice su kratke, a problemi koji se javljaju najčešće su pravopisne pogreške, odnosno nepoznavanje velikog i malog slova te nepravilna upotreba interpunkcijskih znakova. Javlja se i nemogućnost izdvajanja bitnog od nebitnog. Ovakav ujednačen način pisanja lektirnih sastavaka koji nalikuje pisanju „po šabloni“, pisanje u obliku kratkih rečenica, pravljenje osnovnih gramatičkih i pravopisnih pogrešaka, nemogućnost izdizanja nad tekstom koristeći analitičko-sintetički, generalizabilni i evaluativan način mišljenja kao najviših razina misaonih sposobnosti odraz je dobi djece u razrednoj nastavi koja se, razvojno gledajući, nalaze u stadiju tzv. *konkretnih informacija* (Piaget, 1970), što znači da je pristup i rezultat mišljenja samo s konkretnim sadržajima i materijalima, logičko je mišljenje tek u formiranju, a apstraktno još uvijek nije razvijeno.

ANALIZA I INTERPRETACIJA LEKTIRNIH SASTAVAKA UČENIKA PREDMETNE NASTAVE

Analiza lektirnih sastavaka učenika predmetne nastave pokazala je da su učenici zadržali plan pisanja pa su, isto kao i kod razredne nastave, lektirna djela sastavljana počevši s navođenjem autora i prelazeći na naslov pročitanog lektirnog djela, likova, mjesta i vremena radnje. Opširnost napisanog i bogatstvo rječnika primjereni su njihovoj dobi, ali učenici spretnije i točnije oblikuju rečenice navodeći tako više detalja. Uspoređujući sa stvaralaštvom učenika razredne nastave, vidljiva je bitna razlika u opširnosti sastavljenih djela. Ulaskom učenika u period predmetne nastave razvija se logičko-apstraktno mišljenje koje se, kako je pokazalo istraživanje, najprije očituje u opširnijem pisanju lektirnih sastava (s više detalja, razrađenijih likova i situacija i sl.). Također se uočava razlika između dječaka i djevojčica osmih razreda, ponajprije

u opširnosti napisanih djela i broju pravopisnih pogrešaka. Djevojke općenito pišu opširnija djela, kompozicijski ta su djela bolje oblikovana i imaju manje pravopisnih pogrešaka. Ovim rezultatom samo potvrđujemo dobivene nalaze u kvantitativnom dijelu ovog istraživanja, ali i dobro poznate znanstvene spoznaje prema kojima ženski spol ima bolje rezultate u svim jezikoslovnim područjima i djelatnostima, bolju verbalnu inteligenciju i fluentnost, veću motivaciju i interese za čitanje i pisanje, veća očekivanja i vrijednosti koje pridaju ovim djelatnostima te bolje koriste strategije, tehnike i vještine čitanja i pisanja (Knudson, 1995; Warden, 2000; Pajares, Britner i Valiante, 2000; Reddington, 2001; Pajares i Valiante, 2002; Zergollern-Miletić, 2007; Nikčević-Milković, 2012).

ANALIZA I INTERPRETACIJA LEKTIRNIH SASTAVAKA UČENIKA SREDNJE ŠKOLE

Analizom lektirnih sastava učenika 2. i 3. razreda srednje škole dobiveni nalazi pokazuju da se njihovi radovi bitno razlikuju od radova učenika razredne i predmetne nastave. Učenici srednje škole potpuno su samostalni prilikom sastavljanja lektirnih djela. Detaljnije razrađena kompozicija, visok stupanj usvojenosti pravopisnih i gramatičkih pravila pokazatelji su visokog stupnja razvijene pismenosti. Učenici u ovoj dobi napuštaju plan pisanja, samo se sadržajno prepoznaje lektirno djelo na temelju kojega je sastavak napisan, dok je kompozicija njihova vlastita. Opširniji sastavci bez pravopisnih i gramatičkih pogrešaka te originalna kompozicija pisanih djela rezultat su potpuno razvijenog logičko-apstraktnog mišljenja učenika ove razvojne dobi. Također, isto se vidi i u bogatijem rječniku ovih sastavaka te većoj interpolaciji sebe u uloge književnih i inih likova, kao i kritički odnos spram lektirnog djela navođenjem vlastitih mišljenja ili njihovim povezivanjem s mišljenjem autora, stvarnim životom, kulturnim, društvenim, političkim, povijesnim ili suvremenim zbivanjima. U ovom kvalitativnom istraživanju razvidno je da se kvaliteta pisanih uradaka mladića u ovoj razvojnoj dobi približila uradcima djevojaka.

SINTEZA REZULTATA KVANTITATIVNOG I KVALITATIVNOG DIJELA ISTRAŽIVANJA

Prema rezultatima kvantitativnog dijela istraživanja, *sklonosti i interesi prema čitanju i pisanju* veći su kod učenika razredne nastave u odnosu na učenike predmetne nastave i srednje škole. *Pomoć i poticaj od strane drugih* (nastavnika, roditelja, braće i sestara, prijatelja, knjižničara) prilikom čitanja lektirnih djela i pisanja sastavaka na osnovi tih djela najveći je kod učenika razredne nastave, manji kod učenika predmetne nastave i najmanji kod učenika srednje škole. Međutim, učenici predmetne nastave i srednje škole više koriste *pomoć suvremenih i digitalnih medija pri čitanju i pisanju* općenito, pa tako i kod čitanja lektirnih djela i pisanja lektirnih sastavaka. Isto tako, *savjesnost pri čitanju i pisanju* veća je kod učenika razredne nastave, koji su i općenito savjesniji u školskom radu u odnosu na učenike predmetne nastave i srednje škole.

Iz kvalitativnog je dijela istraživanja vidljivo da *rezultati pisanja lektirnih sastavaka* slijede razvojni tijek biološkog razvoja intelekta. U skladu s razvojnom dobi, učenici razredne nastave lektiru sastavljaju prema planu ili čak „šablone“ koju su im unaprijed postavili učitelji od kojih češće traže i pomoć. Stil i način pisanja im je ujednačen, pravopisne i gramatičke pogreške su im slične i tiču se osnovnih pravila pisanog izražavanja, dok su im lektirni sadržaji i materijali isključivo na razini tzv. *konkretnog mišljenja* koje isključuje više razine (logičnost i apstraktnost) intelektualnog i jezičnog stvaralaštva. Učenici predmetne nastave lektiru i dalje pišu po planu ili „šablone“, pisani su im sastavci opširniji, a rječnik bogatiji, rečenice su im točnije i spretnije oblikovane te imaju više detalja. Osnovna je razlika napisanih uradaka ovih učenika u odnosu na mlađe u opširnosti sastavaka. Učenici srednje škole u pisanju lektirnih sastavaka potpuno su samostalni. Kompozicija im je detaljno razrađena, stupanj usvojenosti pravopisnih i gramatičkih pravila visok, općenito im je pismenost na višim razinama što se očituje u stvaranju vlastitih kompozicija djela, većoj opširnosti i znatno bogatijem rječniku. Ono što je u ovoj razvojnoj dobi očito vidljivo, a nije bilo moguće biološki i psihološki biti razvijeno ranije, jest *kritičko mišljenje*

učenika srednjeg adolescentskog razvojnog perioda. Naime, zbog potpuno razvijenog logičko-apstraktnog mišljenja učenika u ovoj dobi srednjoškolskog obrazovanja, oni lektiri i vlastitim pisanim djelima pristupaju s osobnim i kritičkim stavom, povezujući likove i situacije s raznim povijesnim i suvremenim civilizacijskim pitanjima. Samo se iz kvalitativnih analiza napisanih lektirnih sastavaka ovog istraživanja dâ iščitati da su se mladići u kvaliteti napisanih uradaka približili djevojkama, dok kvantitativni rezultati ovog istraživanja, kao i rezultati niza domaćih i inozemnih istraživanja, potvrđuju superiornije uratke ženskog spola.

Tablica 3. Usporedba rezultata kvalitete napisanih lektirnih sastavaka učenika razredne i predmetne nastave te srednje škole – rezultati kvalitativnog dijela istraživanja

Učenici razredne nastave	Učenici predmetne nastave	Učenici srednje škole
<ul style="list-style-type: none"> - sastavljanje sastavaka prema planu ili „šabloni“ što ih postavlja učitelj - često traže pomoć učitelja - imaju ujednačen stil i način pisanja - prave slične pravopisne i gramatičke pogreške koje se tiču osnovnih pravila pisanog izražavanja - lektirni sadržaji i materijali isključivo su na razini tzv. <i>konkretnog mišljenja</i> 	<ul style="list-style-type: none"> - sastavke i dalje pišu po planu - veća opširnost sastava - bogatiji rječnik - rečenice su im točnije i spretnije oblikovane i s više detalja 	<ul style="list-style-type: none"> - potpuno su samostalni u pisanju sastava - kompozicija im je detaljno razrađena i unikatna - visok stupanj usvojenosti pravopisnih i gramatičkih pravila - veća opširnost sastava - bogatiji rječnik - kritičko mišljenje učenika

ZAKLJUČAK

Čitanje i pisanje dvije su vrlo složene jezične djelatnosti, čitanje kao primateljska i pisanje kao proizvodna aktivnost. One su i temeljne generičke intelektualne sposobnosti o kojima ovisi uspješnost učenika u gotovo svim nastavnim predmetima i područjima u obrazovanoj vertikali. To su djelatnosti koje se razvijaju tijekom formalne vertikale obrazovanja, što potvrđuju i rezultati ovog istraživanja. Razvijaju se, dakako, i kasnije tijekom cjeloživotnog formalnog, neformalnog i informalnog obrazovanja. Pismenost je rezultat razvoja ili stupnjevanja sposobnosti mišljenja od konkretnog, preko logičkog do najrazvijenijeg logičko-apstraktnog mišljenja, što potvrđuju rezultati kvalitativnog dijela ovog istraživanja. Pismenost se razvija i u skladu sa sve većim obrazovnim zahtjevima porastom dobi učenika. Rezultati kvantitativnog dijela istraživanja pokazuju da učenici razredne nastave imaju najveću *sklonost i interes za čitanje i pisanje*, traže najviše *pomoći „izvana“* prilikom čitanja i pisanja, ali su i *najsavjesniji* u ovim jezičnim djelatnostima. *Suvremene i digitalne medije za čitanje i pisanje* više koriste učenici predmetne nastave i srednje škole koji se općenito više koriste suvremenom informacijsko-komunikacijskom tehnologijom. Djevojčice i djevojke pokazuju bolje rezultate u čitanju i pisanju u ispitanoj vertikali obrazovanja, čime su potvrđene dobro znane znanstvene spoznaje. Međutim, u kvalitativnom dijelu istraživanja dobiveni su rezultati po kojima su se mladići približili kvalitetom napisanih lektirnih sastava djevojkama na srednjoškolskoj razini, što potvrđuju recentne spoznaje prema kojima se spolne razlike smanjuju ili gotovo nestaju nakon više godina školovanja i u percepciji vlastitih kompetencija i u vrednovanju nekog akademskog predmeta/područja. Također je u ovom dijelu istraživanja razvidno da učenici razredne nastave pišu po planu ili „šabloni“ te im pri tome pomažu učitelji, pišu ujednačenim stilom i kompozicijom te se isključivo pridržavaju konkretnih materijala i pisani im je izraz odraz konkretne razine mišljenja. Učeni-

ci predmetne nastave i dalje pišu po planu, međutim opširnije i bogatijim rječnikom, rečenice su im spretnije, točnije oblikovane i s više detalja. Učenici srednje škole potpuno su samostalni u pisanju, kompozicija lektirnih sastavaka im je razrađenija, a stupanj usvojenosti pravopisnih i gramatičkih pravila na visokom je stupnju. Ključan napredak kod ovih učenika uočljiv je u njihovoj vlastitoj kompoziciji i opširnosti pisanog izraza te kritičkom stavu prema temama, autorima i samim lektirnim djelima. Ovim se istraživanjem dokazuje da se u vertikali osnovnoškolskog i srednjoškolskog hrvatskog obrazovnog sustava ostvaruje *sve veća razina pismenosti učenika*, prirodnim razvojem kognitivnog mišljenja i sve većim obrazovnim zahtjevima u obrazovanoj vertikali. Ulaganje u *obrazovanje za pismenost* trebalo bi biti odgojno-obrazovni prioritet u Hrvatskoj jer upravo od svih kompetencija *čitateljska* zauzima središnje mjesto (o razumijevanju pročitano i jasnom jezičnom izražavanju ovisi uspjeh u gotovo svim obrazovnim područjima te su to temelji daljnjeg nastavka obrazovanja). Ovo je naročito važno, poznavajući rezultate međunarodnih istraživanja pismenosti u kojima hrvatski učenici na nižim razinama razumijevanja pročitano teksta dobro stoje, ali su im rezultati na višim razinama *čitateljske pismenosti* ispodprosječne. Ovo istraživanje, iako je potvrdilo sve veću razinu pismenosti učenika u vertikali hrvatskog obrazovnog sustava te bolju razinu pismenosti kod ženskog spola, kojemu se krajem srednjoškolskog obrazovanja približava muški spol, nije dalo odgovore zašto su hrvatski učenici na međunarodnim rezultatima procjena čitateljske pismenosti slabijih rezultata na višim razinama, što može biti poticaj za neka buduća istraživanja.

LITERATURA

- Ajduković, M. & Kolesarić, V. (2003). *Etički kodeks istraživanja na djeci*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i Vijeće za djecu Vlade Republike Hrvatske.
- Bekić-Vejzović, M. & Derviš, J. (2001). *Pisati bez straha: zašto? komu? kada? kako?*, Zagreb: Mozaik knjiga.
- Babarović, T., Burušić, J. & Šakić (2009). Uspješnost predviđanja obrazovnih postignuća učenika osnovnih škola Republike Hrvatske. *Društvena istraživanja* 18.4-5, 673-695.
- Burić, I. (2010). *Provjera Pekrunove teorije kontrole i vrijednosti* (neobjavljena doktorska disertacija). Zagreb: Filozofski fakultet.
- Carneiro, R. & Gordon, J. (2013). *Warranting our Future: literacy and literacies*. *European Journal of Education*, 48, 476-497.
- Cupar, D. (2016). Čitanje i pisanje u europskoj perspektivi. *Zrno*, 118-119, 20-22.
- Čudina-Obradović, M. (2000). *Kad kraljević piše kraljevni*. Zagreb: Školska knjiga.
- Eccles, J. S. (1993). Development during adolescence: the impact of stage-environment fit on young adolescents' experiences in schools and in families. *American psychologist* 48.2, 90.
- EU (2006). Recommendation of the European Parliament and of the Council on Key Competencies for Lifelong Learning of 18 December (2006/962/EC). <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:c11090> (15.6.2016.)
- EU HIGH LEVEL GROUP (HGLG) of experts on literacy (2012). *Act now!* http://ec.europa.eu/education/policy/school/doc/literacy-report_en.pdf (15.6.2016.)
- Grosman, M. (2010). *U obrani čitanja: čitatelj i književnost u 21. stoljeću*. Zagreb: Algoritam.
- Grubišić Belina, L. i Listeš, S. (2016). *Kompetencijski pristup nastavi Hrvatskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
- Harter, S. (1990). *Causes, correlates, and the functional role of self-worth: A life-span perspective*. U: R. J. Sternberg i J. Kolligian (Ur.), *Competence considered* (pp. 67-97). New Haven, CT: Yale University Press.
- Hyde, J. S., Fennema, E., Ryan, M., Frost & L. A. & Hopp, C. (1990). Gender comparisons of mathematics attitudes and affect: A meta-analysis. *Psychology of Women Quarterly*, 14(9), 299-324.
- Kellogg, R. T. (1994). *Cognitive Psychology*. London: SAGE Publication.
- Knudson, R. E. (1995). Writing experiences, attitudes, and achievement of first to sixth graders. *Journal of Educational Research*, 89, 2, 90-97, U.S.A.: Heldref Publications.
- Kobola, A. (1977). *Unapređivanje čitanja u osnovnoj školi*. Zagreb: Školska knjiga.

- Kordigel, M. (1991). Razvoj čitanja, vrste čitanja i tipologija čitalaca, I. dio. *Umjetnost i dijete*, 23 (2-3). 101-123.
- Kordigel, M. (1991). Razvoj čitanja, vrste čitanja i tipologija čitalaca, II. dio. *Umjetnost i dijete*, 23 (4). 175-193.
- Kordigel, M. (2008). Visual literacy – one of 21th century literacies for science teaching and learning. Problems of education in the 21th century. www.Scientiasocialis.it/pec/files/pdf/Abersek.Vol.5.pdf (15.6.2016.)
- Mangen, A. & Velay, J. L. (2010). Digitizing literacy: reflections on the haptics of writing. <http://www.intechopen.com/books/advances-in-haptics/digitizing-literacy-reflections-on-the-haptics-of-writing> (10.7.2015.)
- Meece, J. L., Glienke, B. & Burg, S. (2006). Gender and motivation. *Journal of School Psychology*, 44(5), 351-373.
- Milički, J. & Sudarević, S. (2016). E-knjiga (nije) na zaslonima Google generacije. *Zrno: časopis za obitelj, vrtić i školu*, 118-119 (144-145), 17-19.
- Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P. & Drucker, K. T. (2012). PIRLS 2011 International results in reading TIMS & PIRLS International Study Center. <http://timssandpirls.bc.edu/pirls2011/international-results-pirls.html> (16. 1. 2013.)
- Nikčević-Milković, A. (2012). Samoregulacija učenja u području pisanja (neobjavljena doktorska disertacija). Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Nikčević-Milković, A. (2016.). Psihologija pisanja – određenje područja, motivacija, samoregulacija, poučavanje, metode istraživanja, esejsko ispitivanje. *Napredak*, 157, 1-2, 125-144.
- PIRLS (2011). Međunarodno istraživanje razvoja čitalačke pismenosti, Zagreb: NCVVO, dokumenti.ncvvo.hr/PIRLS/Dokumenti/PIRLS_2011_izvjesce.pdf (15. 6. 2016.)
- Pajares, F., Miller, M. D. & Johnson, M. J. (1999). Gender differences in writing self beliefs of elementary school students. *Educational Psychology*, 91, 50-61.
- Pajares, F., Britner, S. & Valiante, G. (2000). Relations between achievement goals and self-beliefs of middle school students in writing and science. *Contemporary Educational Psychology*, 25, 406-422.
- Pajares, F. & Valiante, G. (2001). Gender differences in writing motivation and achievement of middle school students: A function of gender orientation? *Contemporary Educational Psychology*, 26(3), 366-381.
- Pajares, F. & Valiante, G. (2002). Gender differences in Writing Motivation and Achievement of Middle School Students: A Function of Gender Orientation? *Division of Educational Studies*, Emory University.
- Pajares, F. & Valiante, G. (2002). Gender differences in Writing Motivation and Achievement of Middle School Students: A Function of Gender Orientation? *Division of Educational Studies*, Emory University.
- Pavličević-Franić, D. (2005). *Komunikacijom do gramatike, razvoj kompetencije u ranom razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.
- Piaget, J. (1970). Piaget's theory. U: Mussen, P., *Handbook of child psychology* (3rd ed.), (Vol.1, pp 703-732), New York: Wiley.
- Reddington, L. A. (2001). Gender difference variables predicting expertise in lecture note – taking. (neobjavljena doktorska disertacija). Columbia University.
- Rijavec, M. & Milković, D. (2001). *Razgovori sa zrcalom*. Zagreb: IEP.
- Rosandić, D. (1969). *Pismene vježbe u nastavi hrvatskosrpskog jezika*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
- Rosandić, D. (2002). *Od slova do teksta i metateksta*. Zagreb: Profil.
- Rosandić, D. (2005). *Metodika književnog odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Rosandić, D. (2007). Čitanje i pisanje – znanja i vještine. *Školske novine*, 4, 4.
- Sabolović-Krajina, D. (1993). Čitateljske navike tinejdžera u Hrvatskoj. Dostupno na: dzs.ffzg.unizg.hr/text/sabolovic-krajina_1993.htm (15.6.2016.)
- Slonje, R. & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying?. *Scandinavian journal of psychology*, 49.2, 147-154.
- Škarić, I. (2000). *Temeljni suvremenoga govorništva*. Zagreb: Školska knjiga.
- Visinko, K. (2010). *Jezično izražavanje u nastavi hrvatskog jezika, pisanje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Wigfield, A. (1994). Expectancy-value theory of achievement motivation: A developmental perspective. *Educational Psychology Review*, 6(1), 49-78.
- Zergollern-Miletić, L. (2007). Ovladanost vještinom pisanja na engleskome jeziku na kraju osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja kod hrvatskih učenika. *Metodika*, 8, 1, 190-204. Warden, C. A.

(2000). EFL business writing behaviors in differing feedback environments. *Language Learning*, 50(4), 573-616.

The Impact of Educational Levels and Gender on the Quality of Written Expression

Abstract: The aim of this research is to investigate the quality of students' written texts on three educational levels: a) in lower grades, b) in higher grades of elementary school and c) in high school, as well as by gender. The questionnaires used in the research were: Questionnaire of Writing and Reading (Nikčević-Milković, 2010), Questionnaire of reading and writing behavior (Nikčević-Milković, Jerković and Brala-Mudrović, 2016, in publication), Sociodemographic questionnaire and the following criteria for evaluating written works have been applied: the theme's achievement, composition, originality, text-to-speech connection, the richness of vocabulary and style, grammatical and spelling accuracy, readability and neatness, clear text structure. Written expression is the subject of this research, because it is important for the development of student's critical thinking, deep cognitive processing of information, collaborative learning, and mastery of this activity as the strongest indicator of the mastery of language as a whole. It is also the generic ability of a student to whom their full academic achievement depends. The results of the research shows that pupils of lower classes in primary school have the greatest aptitude and interest in reading and writing, most seek help from "outside" when reading and writing, but are most conscientious in this language activities. They write according to plan, model or templates and they are assisted or encouraged from their teachers, write in uniform style and composition and is exclusively sticking to concrete materials. Students in higher grades of elementary school continue to write according to plan, however, they have more and richer vocabulary, their sentences are skillfully and precisely designed and with more details. High school students are completely independent in writing, composition essays are their own, more extensive and elaborate, conspicuous is critical stand on the issues, authors or written works, and the degree of spelling and grammar rules are to the high degree. In higher grades of elementary school and students of secondary schools more used modern and digital media for reading and writing. Girls show better results in reading and writing through the tested vertical education. Young men approached the quality of written essays to the girls in the middle school. This research proves that the basic and compulsory education achieves an increasing level of literacy of Croatian students, as a natural development of cognitive thinking, and the growing demands of the education in vertical.

Keywords: language expression; quality of written text; educational level; gender; contemporary media; education for literacy.

Einfluss von Bildungsniveau und Geschlecht auf die Qualität des schriftlichen Ausdrucks von Schülern

Zusammenfassung: Das Ziel der Forschung war es, die Qualität des kreativen Schreibens der Schüler auf drei Bildungsniveaus zu überprüfen: a) in niedrigen Grundschulklassen, b) in höheren Grundschulklassen und c) in der Sekundarstufe und nach Geschlecht. Folgende Fragebögen wurden in der Forschung verwendet: Fragebogen zum Schreiben und Lesen (Nikčević-Milković, 2010), Fragebogen zu Lese- und Schreibverhalten (Nikčević-Milković, Jerković und Brala-Mudrović, 2016, wird veröffentlicht), Soziodemografischer Fragebogen. Folgende Kriterien wurden bei der Bewertung von schriftlichen Arbeiten angewendet: Realisierung des Themas, Aufsatzkomposition, Originalität, Satzkohäsion (Text), Vokabular- und Stilvielfalt, Grammatik und Rechtschreibung, Lesbarkeit und Sauberkeit, klare Textstruktur. Der schriftliche Ausdruck ist das Thema dieser Untersuchung, weil es für die Entwicklung des kritischen Denkens, der tiefen kognitiven Informationsverarbeitung und des kooperativen Lernens bedeutend ist. Desweiteren ist das Beherrschen dieser Aktivität der stärkste Indikator für die Sprachbeherrschung im Allgemeinen. Es ist auch die generische Schülerfähigkeit, von der seine gesamte Schulleistung abhängt. Die Ergebnisse der Studie zeigen, dass bei den Schülern in niedrigen Grundschulklassen die größten Vorlieben und Interessen am Lesen und Schreiben zu bemerken sind, am meisten die Hilfe von "außen" suchen, aber auch am gewissenhaftesten bei diesen sprachlichen Aktivitäten sind. Sie schreiben nach der „Schablone“, wobei ihnen die Lehrer helfen, in einem einheitlichen Stil und einer einheitlichen Komposition und sich streng an konkrete Materialien halten. Die Schüler in höheren Grundschulklassen schreiben auch nach Plan, jedoch sprachlich umfassender und vielfältiger, ihre Sätze sind geschickter, genauer geformt, mit mehr Details. Die Schüler der Sekundarstufe sind ganz selbstständig beim Schreiben, die Aufsatzkomposition ist ausgeklügelter, es ist eine kritische Haltung zu bemerken, und das Niveau der Rechtschreib- und Grammatikbeherrschung ist hoch. Die Schüler in höheren Grundschulklassen und Sekundarstufen verwenden mehr moderne Medien zum Lesen und Schreiben. Bei den Mädchen sind bessere Ergebnisse beim Lesen und Schreiben auf allen Bildungsebenen festzustellen. In der Sekundarstufe haben sich die Jungen durch die Qualität ihrer geschriebenen Aufsätze den Mädchen genähert. Die Untersuchung belegt, dass in der Vertikale des kroatischen Primar- und Sekundarschulsystems ein stetig steigendes